

Gastheerschapcursussen voor agrotouristische ondernemers

Inventarisatie van vraag en aanbod

Gastheerschap
in de praktijk

Gastheerschapcursussen voor agrotouristische ondernemers

Inventarisatie van vraag en aanbod

Colofon

© Kenniscentrum Recreatie, december 2009

Auteur: Tanja Emonts

Redactie: Kim Koreman

Uitgever: Kenniscentrum Recreatie

Raamweg 19

2596 HL Den Haag

Telefoon 070-312 49 70

Fax 070-312 49 99

e-mail: secretariaat@kenniscentrumrecreatie.nl

website: www.kenniscentrumrecreatie.nl

Tot stand gekomen met financiële bijdragen van het ministerie van LNV en de Taskforce Multifunctionele Landbouw

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
	1.1 Aanleiding	5
	1.2 Doelstelling	5
	1.3 Werkwijze	5
	1.4 Begrippen	6
	1.5 Leeswijzer	6
2	Behoeftte aan scholing	7
	2.1 Ondernemersvraag	7
	2.2 Inhoud van scholingsaanbod	7
	2.3 Andere overwegingen scholing	8
	2.4 Rol netwerken	9
3	Scholingsaanbod	11
	3.1 Toeristische Hbo-opleidingen	12
	3.2 Toeristische Mbo-opleidingen	15
	3.3 Particuliere scholen	20
	3.4 Selectie opleidingen	21
4	Conclusies en aanbevelingen	23
	Bronnen	25
	Literatuur	27
	Bijlage 1: Subsidiemogelijkheden	29

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Voor agrariërs die aan de slag willen met multifunctionele landbouw en voor hen die hier al ervaring mee hebben, bestaan veel verschillende soorten scholing. Cursussen en opleidingen maken hen wegwijs in recreatie en toerisme. De meeste cursussen en opleidingen worden vanuit een 'groene' insteek gegeven, bijvoorbeeld door instituten met een agrarische achtergrond die zich nu ook richten op plattelandsvernieuwing. Deze scholing helpt de agrarische ondernemers goed op weg. Maar deze cursussen missen de expertise van de toerisme- en recreatiesector. Agrarische ondernemers weten heel goed hoe zij hun bedrijf moeten runnen, maar toerisme en recreatie vergt andere vaardigheden. De Taskforce Multifunctionele Landbouw (TML) wil graag weten welke toeristische opleidingen Nederland heeft en of deze al gastheerschapsscholing geven aan agrariërs. Het accent ligt op goed gastheerschap omdat dat een belangrijke factor is voor zakelijk succes (Hammink, 2006).

Vooral op het gebied van gastheerschap, marketing, promotie en ondernemerschap kunnen agrariërs veel leren van toeristische opleidingen. Toerisme-experts kijken op een heel andere manier naar een toeristisch product dan experts van groene opleidingen. Agrariërs kunnen hun toeristische product optimaliseren door met een 'toeristische' bril naar hun product te kijken en vaardigheden uit de dienstensector onder de knie te krijgen. In dit rapport brengen we vragen van agrariërs over gastheerschap in beeld evenals de voorkeur voor aard en omvang van cursussen.

Daarnaast inventariseren we toeristische opleidingen die cursussen of korte opleidingen kunnen geven die voldoen aan de vraag van agrarische ondernemers. Het accent ligt hierbij op gastheerschap. Alle opleidingen hebben we vervolgens gevraagd of zij momenteel opleidingen aanbieden en zo niet, of zij specifieke scholing (en dan vooral cursussen) willen verzorgen voor agrarische ondernemers.

1.2 Doelstelling

Inventariseren van het huidige Nederlandse scholingsaanbod van reguliere toeristische opleidingen en de bereidheid om scholingsaanbod te ontwikkelen op gebied van gastheerschap voor agrotouristische ondernemers. Inventariseren van de behoefte aan dergelijke scholing bij deze doelgroep.

1.3 Werkwijze

Inventarisatie vraag

Om een goed beeld te krijgen van de vragen van agrariërs op het gebied van gastheerschap is eerst een inventarisatie gedaan met een deskstudie. In een telefoongesprek vroegen wij agrarische ondernemersverenigingen en enkele agrotouristische ondernemers of zij

meerwaarde zagen in gastheerschapsholing gegeven door experts uit het toeristische onderwijs. Daarnaast vroegen wij ook naar hun specifieke vragen over gastheerschap. In de bronnenlijst staan de namen van de personen met wie we spraken.

Inventarisatie aanbod

Het aanbod aan gastheerschapsholing brachten we in beeld door eerst de toerisme-, horeca- en hotelschoolopleidingen op MBO en HBO niveau te inventariseren. Vervolgens vroegen wij de opleidingen telefonisch of zij gastheerschapsholing aanbieden of willen ontwikkelen voor agrotouristische ondernemers.

1.4 Begrippen

Gastheerschap is een vrij breed begrip. Onder gastheerschap verstaan wij: alle zaken die een gastheer onderneemt om gasten zich welkom te laten voelen bij zijn onderneming (Schimmel, 2009).

Dat is dus niet alleen persoonlijk contact tussen gastheer en gast, maar ook communicatiemiddelen zoals brochures en websites, en representativiteit van het bedrijf.

De definitie van *sholing* die wij hanteren is die van Vijn, M. e.a. (2009): 'een traject bestaande uit minimaal drie activiteiten gericht op kennisoverdracht waarbij vooraf leerdoelen zijn vastgesteld'.

Voor *cursus* hanteren wij de definitie 'kennisoverdracht met minimaal twee bijeenkomsten' (bron: Vijn, e.a. (2009)).

Een *opleiding* is scholing die wordt afgerond na een beoordeling van de deelnemer (bron: Vijn, e.a. (2009)).

Een *workshop* is een eenmalige bijeenkomst waaraan iemand actief deelneemt (bron: Vijn, e.a. (2009)).

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 komen de behoeften van de agrarische ondernemer aan bod die bezig is of wil starten met een toeristisch-recreatieve neventak. Hoofdstuk 3 gaat over het aanbod van toeristische opleidingen. Welke opleidingen zijn er in Nederland? Geven deze opleidingen al cursussen aan de multifunctionele agrariër of kunnen zij specifieke gastheerschapsholing voor agrotouristische ondernemers verzorgen? In dit hoofdstuk staat een overzicht van toeristische opleidingen. Daarnaast staat ook aangegeven of de instellingen eventueel een cursus willen ontwikkelen. Conclusies en aanbevelingen staan in hoofdstuk 4.

2 Behoeftte aan scholing

In dit hoofdstuk komt de vraag naar scholing aan bod. Agrarische ondernemersnetwerken en multifunctionele agrariërs zijn benaderd om de vraag in kaart te brengen. Daarnaast vond deskresearch plaats en analyseerden we o.a. een onderzoek naar vraag en aanbod van scholing van Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) van Universiteit Wageningen (2009).

2.1 Ondernemersvraag

Agrarische ondernemersnetwerken, Vekabo, Veelzijdig Boerenland, ZLTO, LTO Noord, vijf individuele agrarische ondernemers en toeristische opleidingen geven aan dat scholing over gastheerschap door experts uit de sector toerisme en recreatie een welkome aanvulling zou zijn op het huidige scholingsaanbod. De agrarische ondernemersnetwerken zien hier meerwaarde in. Agrarische ondernemers die al jaren bezig zijn met toeristisch-recreatieve activiteiten vinden dergelijke cursussen minder interessant omdat zij menen dat zij inmiddels het klappen van de zweep wel kennen. Wel zien zij de meerwaarde ervan in voor beginnende ondernemers (Schimmel, 2009). Agrarische ondernemersnetwerken denken dat ook ervaren ondernemers veel baat zouden hebben bij gastheerschapcursussen van toerisme-experts om blinde vlekken weg te nemen. Ervaren ondernemers zijn zich deze nu niet bewust. De behoefte aan scholing verschilt behoorlijk per ondernemer. Een beginnende ondernemer heeft uiteraard heel andere vragen dan een ondernemer die al tien jaar met verbreding bezig is. Toch zijn er wel duidelijke thema's in de behoefte aan kennis. Deze thema's komen aan bod in paragraaf 2.2.

Er zijn wel al workshops van toerisme-experts, maar niet structureel. Agrariërs vonden het zeer waardevol om juist van deze experts te horen hoe het er in toerisme aan toe gaat en deze kennis en ervaring toe te passen in hun eigen bedrijf. Dit beamen ook de trainers van NHTV, Saxion Hogescholen en de Hotelschool Den Haag. Dat de agrariërs en agrarische ondernemersverenigingen graag kennis opdoen uit de toeristische sector blijkt ook uit Charmant Platteland, een samenwerkingsprogramma van de Hospitality Business School van Saxion Hogescholen, Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme (GOBT), Vekabo en Het Tuinpad (zie 3.1 onder Saxion Hogescholen voor meer informatie). Volgens Saxion Hogescholen hebben ondernemers ook behoefte aan concrete adviezen die toegespitst zijn op het eigen bedrijf. Individuele consulten geven hier invulling aan binnen het project Charmant Platteland.

2.2 Inhoud van scholingsaanbod

Uit PPO onderzoek (Vijn, M. 2009) naar vraag en aanbod van scholing en gesprekken met agrarische ondernemersnetwerken en individuele agrotouristische ondernemers kunnen we het volgende afleiden:

De inhoud van de scholing is belangrijk. Cursussen moeten vakinhoudelijk zijn en gericht op ondernemerschap. Agrariërs vinden het belangrijk om directe toegevoegde waarde te

zien van scholing. Als deze niet duidelijk is, nemen zij er minder snel aan deel. Door een basiscursus aan te bieden met daarnaast een aantal keuzemodules kan beter worden ingespeeld op verschillende vragen en het niveau van de vragen van de verschillende ondernemers. Zo kan er bijvoorbeeld een keuzemodule internetmarketing of klantbeleving worden gegeven, die dieper op de materie ingaat. Op deze wijze kunnen ondernemers een module kiezen die past bij hun behoeften. Ze hebben bij voorkeur kleine groepen van maximaal 15 deelnemers. Heel belangrijk is ook dat de scholing gelegenheid geeft tot uitwisseling met collega-ondernemers. Agrariërs willen graag van elkaar leren en arrangementen starten in de regio. Bij drie of meer bijeenkomsten verwacht de agrotouristische ondernemer een verdieping van het onderwerp. Bij eenmalige bijeenkomsten verwachten zij een expert als presentator. De inhoud van scholing voor startende ondernemers verschilt uiteraard van die van ervaren ondernemers. Onderwerpen waarover behoefte is aan kennis, in volgorde van meest genoemde, volgens PPO onderzoek:

- landelijke en regionale wet- en regelgeving
- ontwikkelen bedrijfsstrategie
- productontwikkeling
- ontwikkelen vakmanschap
- ontwikkelen communicatiemogelijkheden

Het thema gastheerschap wordt hier niet apart benoemd, maar zit wel vervlochten in de thema's vakmanschap en communicatiemogelijkheden.

Uit eigen onderzoek volgt dat er specifiek op recreatie en toerismegebied aanvullend behoefte is aan kennis over:

- basisvaardigheden gastheerschap
- (e)marketing/verkoop/klanten werven
- beleving van de klant, representatie/uitstraling van het bedrijf
- horeca, serveerkunde, HACCP (voedselveiligheid) en sociale hygiëne regels

2.3 Andere overwegingen scholing

Uit PPO onderzoek (2009) blijkt dat de avond een favoriet tijdstip is voor scholing. De tijdsduur is afhankelijk van het type scholing. Cursussen voor startende ondernemers mogen 4 tot 8 dagdelen duren. Toch heeft de meerderheid een voorkeur voor maximum 5 dagdelen. Ervaren ondernemers willen vooral korte kennisbijeenkomsten die het bedrijf versterken en vernieuwen. De reisafstand is een belangrijke factor. Voor agrariërs met recreatie als neventak geldt een maximum van 1 uur autorijden (enkele reis). Een diploma of certificaat is van beperkt belang voor de agrarische ondernemer. Diegenen die een getuigschrift wel belangrijk vinden, zien het als communicatiemiddel naar derden en bevestiging van eigen kunnen. Wat scholing mag kosten is erg afhankelijk van de inhoud, type en duur van de scholing. Voor workshops of lezingen hebben ondernemers een kleine bijdrage over. De agrotouristische ondernemer geeft tot €1000 uit aan cursussen of opleidingen, aldus PPO onderzoek. Eigen onderzoek wijst uit dat ondernemers voor een cursus van 4 dagdelen maximaal 200 euro willen uitgeven. Dit komt neer op maximaal 50 euro per dagdeel.

Succesfactoren voor scholing, volgend uit PPO onderzoek en eigen bevindingen, zijn:

- 1 Directe toegevoegde waarde voor het bedrijf
- 2 Vraaggestuurd: de scholing moet aansluiten bij huidige problematiek
- 3 Interactie met deelnemers tijdens scholing
- 4 Scholingslocatie op korte afstand
- 5 Het tijdstip: bij voorkeur in de winter op avonden

2.4 Rol netwerken

PPO onderzoek wijst uit dat agrarische ondernemersnetwerken in de meeste gevallen een belangrijke rol spelen bij het onder de aandacht brengen van scholing. Zij inventariseren de behoefte en bieden in een aantal gevallen vraaggestuurde scholing aan; ze huren experts in om de scholing te geven. Scholing door derden wordt via e-mail aangeboden aan de leden. Agrariërs gaan meestal niet actief op zoek maar gebruiken ondernemersnetwerken om informatie over scholing te krijgen. Belangrijke communicatiekanalen zijn: e-mail, nieuwsbrief en (vak)bladen.

3 Scholingsaanbod

Via de contacten met de overkoepelende agrarische ondernemersverenigingen en met een search op internet is het toeristische opleidingsaanbod op Mbo- en Hbo-niveau in beeld gebracht. Op universiteitsniveau bestaat de master opleiding vrijetijdskunde. Maar bij deze opleiding ligt de focus vooral op vrijetijdsbeleid en theorie. Hbo- en Mbo-opleidingen zijn praktijkgericht en sluiten beter aan bij vragen van de doelgroep.

Wij vroegen de toeristische opleidingen of zij momenteel cursussen of korte opleidingen geven aan boeren die zich op recreatie en toerisme richten. Dat doen zij niet. Sommige opleidingen geven incidenteel een workshop, maar niet structureel. Interessant is wel een tweejarig programma van Saxion Hogescholen waarbij gastvrij ondernemen voor agrariërs centraal staat. Meer informatie hierover staat in paragraaf 3.1 onder Hospitality Business School Saxion Hogescholen. Op ondernemersdagen van de TML kunnen boeren soms een workshop gastheerschap volgen van een toerisme-expert. De NHTV en Hogere Hotelschool Den Haag gaven hier bijvoorbeeld presentatie en Saxion Hogescholen gaf workshops bij regionale vergaderingen van de Vekabo en Het Tuinpad. Agrariërs vinden zulke workshops waardevol. Zij leren er op een andere manier kijken naar hun eigen product.

Een groot aantal toeristische opleidingen is zeer bereid om een cursus te ontwikkelen. Dit gaat dan in de meeste gevallen hun commerciële tak. Opleidingen willen wel zeker weten dat er voldoende vraag van agrarische ondernemers is voordat zij een cursus ontwikkelen. Bovendien willen zij meer specifieke informatie over de vraag (thema's, maar ook diepgang van thema's). Het is belangrijk dat agrarische ondernemersverenigingen dit goed in kaart hebben, zodat het aanbod goed aansluit bij de vraag en voldoende agrariërs de cursussen willen volgen. Maatwerk cursussen bestaan in verschillende vormen. Het kan een vast programma zijn van een aantal dagdelen. Het kan ook een basisprogramma zijn van bijvoorbeeld 6 dagdelen en daarbij 2 keuze dagdelen. Deelnemers kiezen dan in het keuzeprogramma voor thema's die hen het meest aanspreken. De cursus kan voor beginners of gevorderden zijn, maar ook voor een gemengde groep, waarbij langer bestaande bedrijven als casestudy dienen voor beginners. Zo leren beide groepen van elkaar. Het is zeker interessant om cursussen plaats te laten vinden op locatie bij de ondernemers, dat maakt de cursus meteen praktijkgericht. Opleidingen raden aan om het aantal deelnemers aan een cursus te beperken tot zo'n 15 personen. In een te grote groep komt interactie vaak moeilijk op gang tussen deelnemers.

Bij Mbo-opleidingen kosten cursussen van 4 dagen (8 dagdelen) tussen de 5000 en 8000 euro, wanneer ze vanuit het niets moet worden opgebouwd en op de schoollocatie plaatsvinden. Deze kosten worden verdeeld over het aantal deelnemers. Voor cursussen van Hbo-opleidingen zijn vooralsnog geen prijzen bekend. Een bestaande cursus hospitality voor recreatieondernemers van de NHTV i.s.m. het sociaal fonds recreatie geeft wel een indicatie. Deze cursus van 12 weken, met 4 lesdagen en 2 x per week online contact, kost 1135 euro per persoon. De opleidingen willen ook kijken of een deel van de kosten kan worden gesubsidieerd.

Waarschijnlijk zijn subsidies wel noodzakelijk voor het ontwikkelen en geven van een maatwerk cursus, aangezien het cursusgeld wat ondernemers willen betalen niet toereikend zal zijn. In bijlage 1 staan verschillende subsidiemogelijkheden genoemd.

3.1 Toeristische Hbo-opleidingen

In deze paragraaf volgt een overzicht van toeristische Hbo-opleidingen met een beschrijving van huidig cursusaanbod, expertise en bereidheid tot het geven van cursussen voor agrotouristische ondernemers. Daarnaast staan bij de geïnteresseerde opleidingen ook de contactpersonen voor verdere informatie.

Hogeschool INHolland

Hogeschool INHolland wil graag verder praten over het ontwikkelen van cursussen. Dit instituut geeft nog geen cursussen aan agrarische ondernemers en heeft ook nog geen standaardcursussen. INHolland heeft een 'holding', de INHolland Academy (commerciële tak) die zulke maatwerkprojecten uitwerkt. INHolland heeft drie locaties met toerisme-opleidingen. In Diemen ligt de nadruk op citymarketing, in Haarlem op toerisme en ontwikkelingssamenwerking (meer internationaal gericht) en in Rotterdam op recreatie (meer op het binnenland gericht). In een cursus kan de expertise van de drie locaties worden gebundeld.

Contactpersoon

Dhr. Dick Wijnands
Opleidingsmanager toerisme Haarlem
Bijdorplan 15
2015 CE Haarlem
023-5412412/ 06-52077111
dick.wijnands@inholland.nl
www.inholland.nl

Hogeschool Rotterdam

De Hogeschool Rotterdam geeft de opleiding vrijetijdsmanagement. Deze opleiding is erg gericht op de stad: citybranding, kunst en cultuur. Er is binnen de opleiding geen module 'gastheerschap' of iets wat hierop lijkt. Ook zijn er geen cursussen naast het reguliere Hbo-programma. Deze opleiding is minder interessant als aanbieder omdat er geen verbinding is met gastheerschap en de opleiding een minder expertise dan andere scholen.

Contactpersoon

Mw. Houbink-Jansen
Opleidingsmanager Vrijetijdsmanagement
Hogeschool Rotterdam, locatie Wijnhaven 107
Wijnhaven 107
3011 WN Rotterdam
010-7944735
www.hogeschoolrotterdam.nl

Hogeschool Zeeland

Deze hogeschool heeft geen cursussen voor agrarische ondernemers, maar is bereid om maatwerk cursussen te ontwikkelen. In september 2009 startte een nieuwe opleiding: 'vitaliteitsmanagement en toerisme'. Deze opleiding heeft aanknopingspunten met het platteland. Het ligt accent op wellness en lifestyle en de koppeling hiervan met toerisme.

Deze opleiding is in samenwerking met de NHTV opgezet, waarbij NHTV toerisme-expertise inbrengt en Hogeschool Zeeland vitaliteitexpertise. Ook deze hogeschool wil graag verder praten over een cursus voor agrarische ondernemers vanuit dit vakgebied. Vanaf volgend schooljaar is ook de minor wellness en lifestyle management beschikbaar, die bestaat uit acht onderdelen. Dit is mogelijk ook interessant voor agrariërs die met dit thema aan de slag willen.

Contactpersoon

Dhr. Peter Kruizinga
Opleidingscoördinator en projectmanager onderwijsinnovatie
Hogeschool Zeeland
Edisonweg 4
4382 NW Vlissingen
0118-489173
peter.kruizinga@hz.nl
www.hz.nl

Hogeschool Zuyd

Hogeschool Zuyd heeft o.a. de hotelschool Maastricht onder zich. Deze hotelschool geeft momenteel geen cursussen aan agrarische ondernemers, maar wel aan andere doelgroepen zoals banken, ziekenhuizen en de belastingdienst want ook daar is gastheerschap in opkomst. De cursus kan door de dienstverlenende tak van de hotelschool worden opgezet. Cursussen op basisonderwerpen zijn al beschikbaar, zoals klantgerichtheid en werving en selectie. De heer Jurriens wil graag verder spreken over de mogelijkheden.

Contactpersoon

Dhr. Dick Jurriens
Docent en trainer externe relaties
Hogeschool Zuyd
Bethlehemweg 2
6222 BM Maastricht
043-3528648
d.jurriens@hszuyd.nl
www.hotelschoolmaastricht.nl

Hospitality Business School van Saxion Hogescholen

Saxion biedt de opleidingen toerisme & vrijetijdskunde en hotelonderwijs aan. Deze opleiding is onlangs uitgeroepen tot beste HTRO opleiding van Nederland in de Keuzegids Hoger Onderwijs HBO. Deze Hogeschool voert momenteel het programma Charmant platteland uit, een gezamenlijk initiatief met Vekabo, Het Tuinpad en GOBT. Dit programma is in het kader van RAAK MKBsubsidie mogelijk gemaakt. Doel van het project is: "Vanuit de vraag van het MKB ontwikkelen, circuleren en verankeren van kennis die individuele én samenwerkende agrarische recreatieondernemers in staat stelt hun bedrijfsvoering verder te ontwikkelen". In dit traject krijgen ongeveer 60 ondernemers gedurende twee jaar workshops, cursussen en ondersteuning van studenten bij kennisvragen. Het project loopt nu één jaar en is zeer succesvol. Een vervolgtraject is zeer wenselijk en hiervoor wordt opnieuw subsidie aangevraagd. Vekabo en Het Tuinpad zijn

zo enthousiast dat zij overwegen het vervolgproject zelf te financieren als subsidie niet wordt toegekend. Programmamanager van Charmant Platteland, Mw. Van der Vecht, wil graag verder praten over het ontwikkelen van cursussen. Door het programma Charmant platteland weet Saxion wat er speelt bij agrarische ondernemers en is veel ervaring opgedaan met kennisuitwisseling, geven van workshops en advies.

Contactpersoon

Mw. Trea van der Vecht
Team manager Tourism & Leisure/Account Manager Italy
Hospitality Business School/Saxion University of Applied Sciences
Handelskade 75, Deventer
0570.603669
t.vandervecht@saxion.nl
www.saxion.nl

Hotelschool Den Haag

De Hotelschool Den Haag heeft één keer een aantal workshops gegeven aan verbrede boeren. Docent Sander Allegro gaf op een TML ondernemersdag een workshop gastheerschap. Allegro zette het gastheerschapsmodel van de Hotelschool Den Haag uiteen. De workshop werd volgens de heer Kusters van ZLTO zeer gewaardeerd. De Hotelschool Den Haag wil graag verder praten over cursusaanbod op maat. Dit loopt dan via de commerciële tak van dit instituut: Hotelschool Den Haag Performance Management. De Hotelschool Den Haag heeft expertise op het gebied van hospitality management, Human Resource Management, marketing, finance en Public Relations.

Contactpersoon

Dhr. Sander Allegro
Docent
Hogere Hotelschool Den Haag
Brusselselaan 2
2587 AH Den Haag
070-3512481 of 020-6734004
ago@hdh.nl
www.hotelschool.nl

NHTV

De NHTV geeft al workshops op ad hoc basis aan verbrede agrariërs. Docent Goof Lukken organiseert de ondernemersdagen 2010 voor de TML. Dit opleidingsinstituut wil graag maatwerkprogramma's op structurele basis ontwikkelen. Interessant is dat de disciplines toerisme, recreatie en horeca allen binnen de instelling beschikbaar zijn. Deze kunnen worden gecombineerd tot een maatwerkproduct. Bovendien heeft NHTV standaardcursussen die vrij eenvoudig kunnen worden aangepast aan de wensen van agrarische ondernemers. Zo geeft de Hogeschool samen met het sociaal fonds recreatie al 4-daagse cursussen aan recreatieondernemers over hospitality (gastheerschap), digitale marketing/e-commerce, strategische productontwikkeling en belevingseconomie. Deze cursussen kunnen ook voor agrarische ondernemers ingericht worden.

Contactpersoon

Mw. Constance Overmars, onderwijskundige
Coördinator duaal/maatwerk trajecten Academie Toerisme NHTV internationaal hoger onderwijs Breda
Functiegerichte bacheloropleiding in Toerisme en Recreatie (FBTR)
H-gebouw, kamer H0.026 Mgr. Hopmansstraat 15
4817 JT BREDA
076 533 2523
overmans.c@nhtv.nl
www.nhtv.nl

Stenden Hogeschool

Stenden Hogeschool heeft verschillende toeristische opleidingen, waaronder hotelonderwijs, vrijetijdsmanagement, hoger toeristisch en recreatief onderwijs. Stenden heeft naast zijn reguliere opleidingen een commercieel trainings- en opleidingsinstituut (Institute Service Management). Dit instituut biedt verschillende maatwerk cursussen aan. Momenteel zijn er geen cursussen voor agrarische ondernemers. Er zijn wel basis cursussen die Stenden kan aanpassen aan specifieke doelgroepen. Stenden wil graag een maatwerk cursus ontwikkelen. Dit kan bijvoorbeeld in een traject met een hoofdthema waarin verschillende keuzemodules worden aangeboden.

Contactpersoon

Dhr. Bram van der Graaf
Stenden Institute Service Management
Rengerslaan 8
8917 DD Leeuwarden
058 2441550
bram.van.der.graaf@stenden.com
www.ismweb.nl

3.2 Toeristische Mbo-opleidingen

In deze paragraaf volgt een overzicht van toeristische Mbo-opleidingen met een beschrijving van hun huidige cursusaanbod, expertise en de bereidheid cursussen aan te bieden aan agrotouristische ondernemers. Daarnaast staan bij de geïnteresseerde opleidingen ook de contactpersonen voor verdere informatie.

Alfa College

Het Alfa College heeft geen cursusaanbod op gebied van gastheerschap specifiek voor agrotouristische ondernemers, wel voor andere doelgroepen. Deze worden als bedrijfstrainingen via de 'contractactiviteiten' aangeboden. Cursussen voor agrariërs kan het Alfa College op maat maken. Er bestaat een compleet aanbod aan reguliere opleidingen op gebied van toerisme en horeca, dus alle know how is aanwezig.

Contactpersoon

Mw. Jeanette van Ommen
Opleidingsmanager recreatie, toerisme, facilitaire dienstverlening en horeca
Alfa College

Voltastraat 33
7903 AA Hoogeveen
0528-287600/ 06-46141693
jm.vanommen-veldhuizen@alfa-college.nl
www.alfa-college.nl

De Rooi Pannen

De Rooi Pannen heeft meerdere vestigingen in Brabant: Tilburg, Eindhoven en Breda. De school heeft een middelbare hotelschool onder zich en opleidingen op toeristisch-recreatief gebied. Dit betekent dat een compleet programma kan worden aangeboden. Momenteel geeft de Rooi Pannen geen cursussen, maar mevrouw De Keijzer heeft wel interesse om deze aan te bieden wanneer er voldoende vraag naar is. Ze deed twee jaar geleden ervaring op met adviseren van het bedrijfsleven, toen studenten en docenten ondernemers adviseerden in de regio Hilvarenbeek. In de Mbo-keuzegids staat de toerisme/recreatie opleiding van de Rooi Pannen als de beste aangeschreven, aldus mevrouw De Keijzer.

Contactpersoon

Mw. Liset de Keijzer
Directeur afdeling Toerisme/Recreatie
Dr. Ahausstraat 1
5042 EK Tilburg
013-5955700
l.d.keijzer@derooipannen.nl
www.derooipannen.nl

HOTEL & HOSPITALITY INSTITUTE

Het Hotel & Hospitality Institute biedt alleen opleidingen aan tot baliemedewerker (bij reisbureaus of Schiphol). Deze zijn minder relevant voor dit onderzoek.

Noorderpoort

Noorderpoort geeft momenteel geen cursussen aan agrarische ondernemers. De school geeft wel maatwerk cursussen over gastheerschap en horeca aan reguliere ondernemers en kan dit materiaal aanpassen aan de doelgroep. De heer Duursema wil graag verder praten over mogelijkheden voor het ontwikkelen van een cursus op maat. Interessant is dat Noorderpoort expertise heeft over toerisme, recreatie en horeca. Deze school heeft ook een eigen restaurant voor opleidingsdoeleinden. Ook voor cursussen is het restaurant beschikbaar.

Contactpersoon

Dhr. Simon Duursema
teammanager opleiding toerisme
Noorderpoort Euroborg
Boumaboulevard 113
Postbus 749
9700 AS Groningen
050-3178266/ 06-53169204

sp.duursema@noorderpoort.nl
www.noorderpoort.nl

Rijn IJssel vakschool Wageningen

De commerciële tak van deze vakschool, Rijn IJssel Training & Opleiding, verzorgt cursussen voor de zakelijke markt. Momenteel worden cursussen gastheerschap gegeven aan het bedrijfsleven (bijvoorbeeld de zorg), maar nog niet aan agrariërs. Wel heeft de vakschool nauw contact met het agrarische veld, vooral op voedselgebied. Zo is Rijn IJssel vakschool Wageningen betrokken bij het evenement 'Food for you'. Een festival met focus op de meest recente kennis over voeding en leefstijl waar een brug wordt geslagen tussen wetenschap en praktijk. Rijn IJssel Vakschool Wageningen heeft expertise in toerisme, horeca, facilitair management en wellness. Deze kennis wordt benut om cursussen vorm te geven. Ook is er kennis over marketing. Trainingen kunnen worden gevolgd op de vakschool zelf, maar ook op locatie.

Contactpersoon

Dhr. Ad Meeuwsen
Accountmanager Rijn IJssel Training & Opleiding
Apeldoornseweg 210 a
6814 BS Arnhem
026 3523470/06-43425369
a.meeuwsen@rijnijssel.nl
<http://rijnijssel.pcbak.nl/T&O/Pagina?ID=49>

ROC van Amsterdam

Het ROC van Amsterdam geeft reguliere Mbo-opleidingen over recreatie, horeca-assistent en gastheerschap. Het ROC geeft cursussen over dienstverlening, gastronomie, werving en selectie en klantencommunicatie, maar nog niet eerder aan agrariërs. Het bestaande materiaal kan op agrariërs toegeschreven worden. Een maatwerk cursus voor agrariërs kan via de reguliere opleidingen aangeboden worden, niet via de commerciële tak.

Contactpersoon

Dhr. Cees Winkel
Opleidingscoördinator Toerisme en Recreatie
ROC van Amsterdam
Da Costastraat 36-38
1053 ZN Amsterdam
06-22 47 94 69
c.winkel@rocva.nl
www.rocva.nl

ROC ASA

ROC ASA biedt reguliere Mbo-opleidingen aan over horeca, toerisme, leisure en hospitality. ROC ASA heeft een aparte tak die bedrijfsopleidingen geeft: ROC ASA bedrijfsopleidingen. Deze organisatie kan maatwerk cursussen leveren waarbij docenten uit de reguliere Mbo-opleidingen worden betrokken met specifieke expertise. Momenteel geven ze geen toerismecursussen aan agrariërs. Deze kunnen wel ontwikkeld worden uit

andere bestaande cursussen die momenteel gegeven worden aan gastouders, bank- en verzekeringswezen en ziekenhuizen. Een cursus kan op locatie maar op ook op de vestiging van ROC ASA gevolgd worden.

Contactpersoon

Dhr. Ruud Rouwvoet
ROC ASA, Economie, Toerisme en Welzijn
Teammanager bedrijfsopleidingen
Bisonspoor 3009
3605 LX Maarssen
030-2815196/ 06-51296886
rrouwvoet@asa.nl
www.rocasabedrijfsopleidingen.nl

ROC Aventus

Wegens organisatieveranderingen hadden we nog geen telefonisch overleg met ROC Aventus, maar mevrouw Van Helden geeft aan dat ROC Aventus wel is geïnteresseerd. Concrete invulling en marktpotentieel moeten wel eerst duidelijk zijn. Mevrouw Van Helden kan pas in februari tijd maken om hier over te praten.

Mw. Ria van Helden
teammanager Horeca Vakopleidingen
ROC Aventus sector Horeca, Toerisme & Recreatie
Laan van Mensenrechten 500
7331 VZ Apeldoorn
088-283 63 00
r.vanhelden@aventus.nl
www.rocaventus.nl

ROC Mondriaan

Het ROC Mondriaan geeft nog geen gastheerschapcursussen aan agrarische ondernemers. Wel geven zij cursussen aan verschillende doelgroepen op dit vakgebied via bedrijfs- en particuliere opleidingen. Momenteel geven zij ook een workshop 'be my guest' aan reguliere recreatieondernemers in Den Haag. Het ROC Mondriaan wil graag verder praten over het ontwikkelen van maatwerk cursussen. ROC Mondriaan heeft expertise in horeca en facilitaire dienstverlening, niet zozeer toerisme. Via andere ROC instellingen kunnen wel experts ingeschakeld worden op gebied van toerisme.

Contactpersoon

Mw. Petra Vollebergh
Accountmanager en projectleider
Bedrijfs- en particuliere opleidingen
Leeghwaterplein 72
2521 DB Den Haag
088-6665984
p.vollebergh@rocmondriaan.nl
www.rocmondriaan.nl

ROC van Twente

Het ROC van Twente biedt de opleidingen leisure and hospitality executive en gastheer horeca. Het ROC beschikt ook over restaurants en een hotel waar studenten vaardigheden leren. Dit ROC biedt momenteel geen toerisme of hospitality cursussen aan agrariërs, maar biedt deze wel aan het bedrijfsleven en verpleeghuizen. De heer Veldhof ziet wel iets in het aanbieden van een basiscursus met aansluitende keuzemodules. Een basiscursus gastheerschap kan bijvoorbeeld worden aangevuld met modules personeelsmanagement, marketing, ontvangst/afscheid organiseren, serveerkunde en sociale hygiëne. ROC van Twente wil graag verder praten over maatwerk cursussen.

Contactpersoon

Dhr. Veldhof
accountmanager/ manager exploitatie
ROC van Twente
Wierdensestraat 65
7604 BB Almelo
06-51402235
h.veldhof@rocvantwente.nl
www.rocvantwente.nl

ROC Zeeland

Deze MBO heeft een hotelschool, opleidingen tot gastheer/gastvrouw en recreatie/leisure & hospitality executive. Wegens wijzigingen in de organisatie is nog geen telefonisch overleg geweest met het ROC Zeeland. Het ROC is wel geïnteresseerd, maar wil het eerst meer weten over de gewenste inhoud van de cursus. De heer Rentmeester gaat begin volgend jaar graag een gesprek aan.

Contactpersoon

Dhr. Jan Rentmeester
ROC Zeeland
Oostsouburgseweg 10
4382 NH Vlissingen
0118 - 55 83 00
rtm@roczeeland.nl
www.roczeeland.nl

ROC Leiden

Het ROC Leiden biedt opleidingen op het gebied van recreatie en toerisme en horeca (hotelschool). In overleg met de recreatiebranche is het onderdeel gastheerschap/horeca uit de recreatie en toerisme opleidingen gehaald. Via een minor wordt dit nu opnieuw ingebracht. Om een compleet aanbod te bieden, kunnen de horeca en recreatie/toerisme opleiding een maatwerk cursus ontwikkelen via de commerciële tak. De heer De Rooij wist niet dat multifunctionele agrariërs behoefte hebben aan specialistische kennis op zijn vakgebied, maar is graag bereid een cursus samen te stellen.

Contactpersoon

Dhr. De Rooij
Onderwijsmanager Toerisme (unit HSTB)

ROC Leiden
071-5824416/ 06-24531734
d.d.rooij@rocleiden.nl
www.rocleiden.nl

Zadkine Opleidingencentrum Horeca & Toerisme

Het Zadkine biedt alleen reguliere Mbo-opleidingen aan en is niet geïnteresseerd in het ontwikkelen van maatwerk cursussen.

3.3 Particuliere scholen

Business School Notenboom

Van Business School Notenboom is na herhaaldelijk contact geen reactie ontvangen. Hiermee gaan we er vanuit dat deze opleiding geen interesse heeft.

Tio

Het Tio biedt alleen reguliere toeristische Hbo- en Mbo-opleidingen. Is niet geïnteresseerd in het ontwikkelen van cursussen voor een specifieke doelgroep.

Eurocollege Hogeschool en Eurocollege Management School

Het Eurocollege biedt alleen opleidingen van 1 tot 2 jaar aan. Er is geen mogelijkheid om cursussen te volgen.

NCOI opleidingsgroep

De NCOI opleidingsgroep biedt Mbo- en Hbo-opleidingen aan waaronder hotelmanagement. Het instituut is geïnteresseerd in het aanbieden van maatwerk cursussen aan agrariërs, maar heeft hier nog geen ervaring mee. NCOI heeft wel ervaring met aanbieden van cursussen voor reguliere ondernemersgroepen met onderwerpen zoals persoonlijke presentatie. Cursussen op gebied van gastheerschap zijn nog niet beschikbaar.

Contactpersoon

Mw. Leideritz
Marathon 7
1213 PD Hilversum
035-66721031
leideritz@ncoi.nl
www.ncoi.nl

3.4 Selectie opleidingen

Op basis van de inventarisatie stelt het Kenniscentrum Recreatie voor om vervolgesprekken te voeren over de kosten van het ontwikkelen en geven van cursussen en de vakinhoudelijke kennis die aan bod moet komen. Opleidingen die het meest complete aanbod bieden, zijn volgens Kenniscentrum Recreatie:

Hbo-niveau

- Saxion Hogeschool
- NHTV
- Hotelschool Den Haag
- Stenden Hogeschool

De eerste drie scholen hebben ook al eerder workshops gehouden voor agrarische recreatie ondernemers.

Mbo-niveau

Geen van de Mbo-scholen heeft eerder ervaring opgedaan met het geven van cursussen aan agrarische ondernemers. Ook qua aanbod liggen de opleidingen vrij dicht bij elkaar. Het is moeilijk om hier aan te geven welke opleidingen beter aansluiten dan andere. Met de meeste contactpersonen is telefonisch contact geweest. De mate van enthousiasme en meedenken varieerde wel per opleiding. Op basis daarvan adviseren wij om zeker vervolgesprekken te voeren met:

- Noorderpoort
- RijnIjssel Vakschool Wageningen
- ROC ASA
- ROC van Twente

4 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies vraag

- Zowel agrariërs en agrarische ondernemersverenigingen als de meeste toeristische Hbo- en Mbo-opleidingen zijn zeer positief over het ontwikkelen van cursussen vanuit expertise van de toeristisch-recreatieve sector.
- Ervaren agrariërs vinden dat cursussen gastheerschap vanuit toeristische expertise vooral interessant is voor nog onervaren ondernemers.
- Een cursus moet directe toegevoegde waarde hebben voor een multifunctionele agrariër. Er moet tijdens de cursus ook ruimte zijn voor interactie met andere ondernemers. Interactie komt het beste op gang in relatief kleine groepen (max. 15 deelnemers).
- Er zijn veel onderwerpen waarover agrotouristische ondernemers meer kennis willen hebben en ervaringen willen uitwisselen. Om de cursussen goed aan te laten sluiten, moeten agrarische ondernemersverenigingen veel beter onderzoeken welke specifieke vragen er nu precies zijn. Er moet hierbij ook onderscheid worden gemaakt tussen ondernemers die net starten en zij die al langer met multifunctionele landbouw bezig zijn.
- Agrarische ondernemersnetwerken zijn belangrijk voor het onder de aandacht brengen van cursussen.
- Cursussen vinden bij voorkeur plaats op winteravonden op korte reisafstand en hebben een maximale duur van 8 dagdelen, maar bij voorkeur een duur van 5 dagdelen.

Conclusies aanbod

- Er zijn nog geen structurele cursussen over gastheerschap voor agrotouristische ondernemers vanuit de reguliere toeristische opleidingen. Wel vinden er sporadisch workshops plaats voor deze doelgroep. Veel opleidingen hebben al wel een cursusaanbod voor andere doelgroepen.
- De meeste toeristische Hbo- en Mbo-opleidingen zijn zeer positief over het ontwikkelen van gastheerschapcursussen voor agrotouristische ondernemers.
- Toeristische opleidingen kunnen op basis van de vragen van agrotouristische ondernemers maatwerk cursussen ontwikkelen met een vast onderdeel en keuzemodules.
- Kosten voor het ontwikkelen en geven van een cursus zijn sterk afhankelijk van materiaal wat al beschikbaar is, of een cursus op locatie wordt gegeven en de duur van de cursus. Verschillende Mbo-opleidingen geven een bedrag van tussen de 5.000 en 8.000 euro aan voor een cursus van 8 dagdelen, wanneer de cursus nog in zijn geheel opgezet moet worden en de cursus plaatsvindt op de schoollocatie. Kosten voor het ontwikkelen en geven van cursussen door Hbo- scholen zijn niet bekend.

Aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek bevelen wij aan dat:

- ondernemersnetwerken een uitgebreide inventarisatie houden onder hun leden om zo de precieze behoefte aan scholing over gastheerschap in kaart te brengen om ervoor te zorgen dat de onderwerpen in een cursus goed aansluiten bij de daadwerkelijke vraag van de ondernemers.
- ondernemersnetwerken die dezelfde behoeften identificeren gezamenlijk oriënterende gesprekken aan gaan met toeristische opleidingen (in eerste instantie de geselecteerde instituten) om de inhoud van de cursussen te bespreken en verdere afspraken te maken. Geselecteerde opleidingen zijn:
  - Op Hbo niveau: Saxion Hogescholen, NHTV, Hotelschool Den Haag en Stenden Hogeschool.
  - Op Mbo niveau: Noorderpoort, RijnIJssel Vakschool Wageningen, ROC ASA, ROC van Twente.
- ondernemersnetwerken zoeken naar verdere subsidiemogelijkheden voor het ontwikkelen en geven van maatwerk gastheerschapcursussen.
- ondernemersnetwerken de gastheerschapcursussen via hun eigen netwerk aanbieden, zoals zij nu ook al doen.

De Taskforce Multifunctionele landbouw kan de ondernemersnetwerken ondersteunen wanneer zij een geschikt cursusaanbod hebben gevonden met een subsidiebijdrage voor het ontwikkelen van gastheerschapcursussen. Daarnaast kan de Taskforce ondernemersnetwerken met dezelfde vragen op gebied van gastheerschap met elkaar koppelen.

Bronnen

Alfa college, mw. Van Ommen
Bed and Breakfast Boerderij (verbrede agrarische onderneming), mw. Bierema
Business School Notenboom, mw. Houman
De Hoge Kamp (verbrede agrarische onderneming), mw. Boerhorst
De Rooi Pannen, mw. De Keijzer
Eurocollege Hogeschool & Eurocollege management school, dhr. Van der Burg
Hoeve Bouwlust (verbrede agrarische onderneming), mw. De Vette
Hogeschool INHolland, dhr. Wijnands
Hogeschool Rotterdam, mw. Houbink-Jansen
Hogeschool Zeeland, dhr. Kruizinga
Hogeschool Zuyd, dhr. Dick Jurriens
Hotel & Hospitality Institute
Hotelschool Den Haag, dhr. Sander Allegro
Hotelschool Leiden, dhr. De Rooij
LTO Noord, mw. Linda Mooijman
NCOI opleidingsgroep, mw. Leideritz
NHTV, mw. Constance Overmars en Goof Lukken
Noorderpoort, dhr. Simon Duursema
Pukkemuk (verbrede agrarische onderneming), dhr. Leijzen
ROC ASA Economie, Toerisme en Welzijn, dhr. Rouwvoet
ROC Aventus, mw. Van Helden
ROC Mondriaan, mw. P. Vollebergh
ROC van Amsterdam, dhr. Winkel
ROC van Twente, dhr. Veldhof
ROC Zeeland, dhr. Rentmeester
Saxion Hogeschool, mw. Van der Vecht
Stenden Hogeschool, dhr. Van der Graaf
Taskforce Multifunctionele Landbouw, mw. Kok-Hendriks
Tio
Veelzijdig Boerenland, dhr. Hans Hoek
VeKaBo/ Landgoed Lemmenhof (verbrede agrarische onderneming), dhr. Strous

Zadkine Opleidingscentrum Horeca & Toerisme, dhr. Van Swieten
ZLTO, dhr. Kusters

Literatuur

- Hammink, H. (2006) Goed Gastheerschap; aandacht voor de gast. Boerderij NP-nr. 11, 4-6
- Schimmel, R., (2009) Charmant platteland: Hoe kan een plattelandstoeristische ondernemer een goede invulling geven aan het thema gastheerschap. Scriptie Saxion Hogescholen en Kenniscentrum HBS.
- Vijn, M., Van Leeuwen, M. en Hendriks-Goossens, V. (2009) Quickscan vraag en aanbod van scholing multifunctionele ondernemer. Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, Wageningen Universiteit.

Bijlage 1 Subsidiemogelijkheden

POP2

Het Plattelandonwikkelingsprogramma (afgekort POP) is een Europees subsidieprogramma dat gericht is op de ontwikkeling van het platteland in brede zin. Het POP 2007-2013 (ook wel POP2) volgt op de eerste periode 2000-2006. Onder as 3 van deze regeling staat 'De leefkwaliteit op het platteland en diversificatie van de plattelandseconomie'. Deze as is mogelijk interessant in het kader van subsidiering van scholing.

Contact

Regiebureau POP
Postbus 2755
3500 GT UTRECHT
tel: 030 - 275 6909
regiebureau@rb.agro.nl
www.regiebureau-pop.eu/nl/info/4/15/wat-is-het-pop-2007-%202013%3F/

RAAK subsidie

RAAK wordt uitgevoerd door de Stichting Innovatie Alliantie (SIA). De stichting is opgericht om de kennisuitwisseling tussen het mkb en kennisinstellingen te verbeteren. Aan de stichting nemen deel: MKB Nederland, VNO-NCW, HBO-raad, TNO, Syntens en het Telematica Instituut.

Contact

Stichting Innovatie Alliantie
Postbus 123
2501 CC Den Haag
www.innovatie-alliantie.nl
Syntens adviseur: 088 - 444 0 444

Stichting Sociaal Fonds Recreatie

De stichting Sociaal Fonds Recreatie (SFRecreatie) heeft als doel het financieren, subsidiëren en ontwikkelen van activiteiten die gericht zijn op het zo goed mogelijk functioneren van de sector. De activiteiten zijn vooral gericht op het verhogen van de kwaliteit van scholing. SFRecreatie ontwikkelt activiteiten die gericht zijn op het in sociaal opzicht goed functioneren van de bedrijfstak.

Contact

SFRecreatie
Postbus 693
4200 AR Gorinchem
T: 0183-645035
F: 0183-645034
E: info@sectorrecreatie.nl
www.sectorrecreatie.nl

Taskforce Multifunctionele Landbouw

De Taskforce Multifunctionele Landbouw werkt in partnership met private initiatieven, maatschappelijke organisaties en overheden aan versnelling, verbinding en vernieuwing in de multifunctionele landbouw. Dit doet de Taskforce door vanuit landelijke en sectorbrede aanpak in samenwerking met leidende initiatieven programma's op te stellen waarin de belangrijkste generieke knelpunten en kansen uitgediept worden door middel van o.a. pilots, onderzoeken en bijeenkomsten. De Taskforce kan de ontwikkeling van cursussen gedeeltelijk subsidiëren (50%).

Contact

Taskforce Multifunctionele Landbouw
Oude Meije 20
3474 KM
Zegveld
0172-407702
info@multifunctionelelandbouw.nl
www.multifunctionelelandbouw.nl

'5 sterren regio' Noordoost-Brabant

'5-sterrenregio' is de naam van het Regionaal Economisch Actieprogramma (REAP) in Noordoost-Brabant. In dit economisch samenwerkingsverband werken de negen werkgelegenheidsgemeenten in de regio (Heusden, Schijndel, Oss, 's-Hertogenbosch, Boxtel, Veghel, Uden, Cuijk en Boxmeer) samen met de Kamer van Koophandel Brabant en de Provincie Noord-Brabant aan het stimuleren en ontwikkelen van innovatieve projecten die de economische structuur van de regio versterken. Naast overheden, worden ook ondernemers en onderwijs- en kennisinstellingen (de drie o's) nadrukkelijk betrokken bij de 5-sterrenregio. De '5-sterrenregio' ondersteunt projecten die een aantoonbare bijdrage leveren aan o.a. : Recreatie en toerisme. Het doel is om Noordoost-Brabant meer in samenhang te presenteren. Met onverwachte, vernieuwende combinaties van bedrijven en organisaties kan invulling gegeven worden aan 'branding' van de regio als geheel, en van deelgebieden met specifieke ruimtelijk-economische potenties. Samenwerking tussen alle partijen in het toeristisch-recreatieve werkveld, professionalisering en kwaliteitsverbetering zijn belangrijke aandachtspunten.

Contact

5-sterren regio
postbus 70
5201 AB
's-Hertogenbosch
073 - 6132996 of 040 - 2323 260
lucbroos@5-sterrenregio.nl
www.5-sterrenregio.nl